

LECTIO MAGISTRALIS ZAGREBAČKOG NADBISKUPA DRAŽENA KUTLEŠE

Sveučilište u Zagrebu, 11. studenoga 2024.

Poštovani gospodine Rektore, prorektori, profesori i djelatnici Sveučilišta, drage studentice i studenti, velika je čast danas biti ovdje među vama i obratiti vam se u prigodi obilježavanja 150. obljetnice djelovanja modernoga Zagrebačkog sveučilišta koje, još od svojih prvih početaka u Akademiji Družbe Isusove, oblikuje mlade umove pridonoseći intelektualnom i kulturnom nasljeđu ne samo Hrvatske nego i cijele Europe. U ovom akademskom središtu, koje njeguje različite znanstvene discipline, vašu pozornost želio bih usmjeriti na pitanja koja nadilaze granice pojedinih akademskih područja, ali su također temeljno prisutna u svakoj od njih i dotiču srž čovjekove egzistencije.

Riječ je o pitanjima o čovjekovu *podrijetlu, naravi, smislu, moralu i konačnoj sudbini*. Filozofija ih naziva pitanjima o krajnjim uzrocima svih stvari. Bez obzira na naše svjetonazore i uvjerenja ili područja znanosti kojima se bavimo, vjerujem da smo svi pozvani pitati se o krajnjim uzrocima čitave stvarnosti. Akademska zajednica istražuje svijet kritičkim promišljanjem, otvorenim dijalogom i intelektualnom znatiželjom. Ova pitanja vode nas izvan granica empirijskoga uranjajući nas u dubine našega duha i same biti našega postojanja.

Ona su bila poticaj promišljanjima najvećih umova u povijesti, od velikana grčke misli, Platona i Aristotela, preko kršćanskih mislilaca poput svetog Augustina i svetog Tome Akvinskog, pa sve do modernih filozofa i teologa, među kojima je zasigurno papa Benedikt XVI., duboki mislilac o odnosu vjere i razuma. Benedikt XVI. je u dijalogu s modernim misliocima često naglašavao da je potraga za istinom i smislom – bilo ona filozofska ili religijska – nešto što nas sve povezuje.

Pozvao bih vas da zajedno pođemo na malo intelektualno i duhovno putovanje tragom tih pet ontoloških pitanja. Svakomu je odmah jasno da temeljna razlika u odgovorima na njih stoji u sljedećem: vjerujemo li ili ne u postojanje Boga ili barem u neki konačan smisao ljudske sudbine. Kao katolički biskup istaknuo bih razliku koju u odgovorima na ova pitanja nudi kršćanstvo. Želja mi je podijeliti s vama uvjerenje da je ono što je kršćanstvo, u jasnoći svoga nauka, predstavljalo kroz povijest i što predstavlja i danas, bliže razumu svakoga iskrenog tražitelja smisla negoli li što često mislimo osvjedočeni neautentičnim življenjem kršćana ili povijesnim krivotvorinama kršćanstva.

Jasno da ovaj nastup nije sustavna analiza filozofskih smjerova i katoličkog učenja, nego pokušaj otvaranja perspektive. Možda će nekima od vas pomoći da odgovore pronađu u vjeri, drugima u filozofiji i znanosti. No, važno je da ne odustanemo od postavljanja tih pitanja, jer ona definiraju ne samo naše živote, nego i naše zajedničko putovanje prema istini i smislu.

1. Porijeklo: Odakle potječemo?

Pitanje koje čovjek postavlja o svome porijeklu nastalo je iz sposobnosti osobe da misli samu sebe, svijet i zakonitosti prirode. Ono nije ograničeno na prirodne znanosti, kao ni na povijest, zemljopis ili samu filozofiju. U svijetu znanosti o čovjekovu porijeklu, prate se i istražuju evolucijski procesi i prirodni zakoni. Ta nas istraživanja vode samo do djelomičnih odgovora. Evolucija nam može reći kako su se biološki organizmi razvijali, ali ljudski se duh ne zadovoljava takvim odgovorima jer nije podložan empirijskim istraživanjima.

Aristotel je u odgovoru na ovo pitanje promišljao o „prvotnom uzroku“ svega sugerirajući da iza svake kretnje i promjene mora stajati nešto nepromjenjivo, što je on nazivao „nepokretnim pokretačem“. Njegova filozofska potraga za uzrokom svega dovela je do zaključka da postoji izvor svih stvari, neka vrsta uzvišenog principa ili bića koje je stvorilo svijet. Kasnije je kršćanska teologija u Bogu, svemogućem Stvoritelju, prepoznala ovog „nepokretnog pokretača“.

Immanuel Kant, jedan od najutjecajnijih mislilaca novovjekovne filozofske misli, raspravljao je o „svrsi“ prirode i čovjeka. Kant je umjesto od Objave i skolastike pošao putem etičkog iskustva tvrdeći da moralni zakon u čovjeku upućuje na više počelo od onoga koje je dostupno našim osjetilima. Poznata je njegova izreka: „Zvijezdano nebo nada mnom, moralni zakon u meni“ kojom sažima cijelu filozofsku misao o

čovjeku kao biću koje je dio materijalnog svijeta, ali koje, po moralnom zakonu, „kategoričkom imperativu“, nadilazi taj svijet prema univerzalnom dobru i savršenstvu.

U kršćanskoj tradiciji, odgovor na pitanje porijekla nalazi se na prvoj stranici Biblije: „U početku stvori Bog nebo i zemlju“ (Post 1,1); „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka“ (Post 1,27). Ove jednostavne, ali ključne tvrdnje oblikovale su stoljeća promišljanja o porijeklu svijeta i čovjeka. Kršćanska vjera drži da nismo slučajan rezultat kozmičkih sila ili bioloških procesa, nego smo stvoreni s namjerom i svrhom, da „u svemu i istodobno iznad svega postoji neka osobna volja, postoji Duh koji se u Isusu objavio kao Ljubav“. [1] Čovjek je Božja slika i stoga pitanje: „Odakle potječemo?“ ne izvire iz naše intelektualne radoznalosti koju možemo zadovoljiti pokusima i znanstvenim otkrićima. Ono u nama žubori poput rijeke kojoj želimo znati izvor. Osjećamo da smo do izvora stigli kad pitanja utihnu, a srce se nađe uronjeno u istinu.

Ipak, dok nam se u umu rađaju pitanja dužni smo ih postavljati i voditi dijalog: filozofski, znanstveni, kulturni. Od presudne je važnosti iz toga dijaloga ne isključiti dimenziju vjere što je stalna tendencija sekulariziranog svijeta u kojemu živimo. Kao članovima akademske zajednice svima nam je jasno da poželjna i potrebna sekularizacija, u smislu funkcionalno-pravnog razlikovanja Crkve i države, ne može biti argument za potpuno istiskivanje vjere iz javne, odgojne i kulturne sfere. Stoga ne bi bilo primjereno da s ovoga Sveučilišta izlaze intelektualno osiromašene generacije kojima bi postalo posve normalno promišljati o čovjeku isključivo kao o biološkoj jedinki, zanemarujući nadnaravnu dimenziju ljudske osobe, baš kao što je danas moguće i prihvatljivo prikazati europsku kulturu „kao nacionalnu povijest, ostavljajući kršćansku tradiciju potpuno po strani“. [2] Ako propustimo svoju odgovornost, svaka nova generacija sve će manje biti u stanju primijetiti da nešto nedostaje u takvim postavkama. Posljedice su neslućene.

Naučavajući da u korijenu našeg postojanja jest neka osobna volja Stvoritelja koji nas je htio, koji nas ljubi i koji nam se objavljuje, kršćanstvo nam nudi svrhu i nadu. „Povijest spasenja izvor je uvijek novih nadahnuća za tumačenje povijesti čovječanstva“, riječi su svetoga Ivana Pavla II. Ona se ne vraća „samo na pitanje povijesti čovjeka, nego se suočava i s problemom njegova postojanja.“ [3]

2. Narav i identitet: Tko smo?

Odgovor na pitanje o porijeklu čovjeka određuje i odgovor na pitanje razumijevanja ljudske osobe: Tko je zapravo čovjek? Ograničenja iskustvenih znanosti u odnosu na ljudsku osobu u njezinoj cjelovitosti čine uvijek aktualnim filozofski i teološki govor. Njemu dakako pridonose i rasvjetljuju ga rezultati prirodnih znanosti, koje se ipak ne mogu uzimati zasebno niti se mogu proširivati granice njihovih spoznaja neznanstvenim elementima koji onda služe nekim drugim, a ne znanstvenim ciljevima. Ljudska je osoba metafizička stvarnost. Nju se ne može svesti samo na individualnost jer načelo individualizacije jest materija, a čovjek nije samo materija. Ne može se svesti niti na osobnost koju stječemo svjesnim i slobodnim činima, odnosno izborima koje činimo. U čovjeku je duhovno načelo – njegova besmrtna duša sa svojim moćima: razumom i slobodnom voljom. Ljudskoj osobi pripada nemjerljivo i neotuđivo dostojanstvo utemeljeno u samom čovjekovu biću. Deklaracija „Dignitas infinita“ o ljudskom dostojanstvu kazuje: „Danas se pojam ‘dostojanstvo’ uglavnom koristi kako bi se istaknuo taj jedinstveni karakter ljudske osobe, nemjerljiv u usporedbi s drugim bićima u svemiru“. [4] U promišljanju o ljudskoj osobi i doživljaju osobnog identiteta svaki bi čovjek trebao polaziti od tog ontološkog dostojanstva svoje naravi koja ga usmjerava nadilaženju samoga sebe, transcendiranju, sposobnosti mišljenja samoga sebe, egzistencije i transcendencije tj. samoga Boga.

„Bit duha je otvorenost, odnos prema cjelini“, reći će prof. Ratzinger u svome djelu *Dogma i navještaj*. [5] Jedan od velikih problema ljudi današnjice jest u tome što identitet promišljaju parcijalno, zanemarujući bitno, a zadržavajući se na sporednome. Dopuštamo da nas određuju društvena uloga, karijera, nacionalnost, spol ili kulturna pripadnost. U digitalnom dobu, naš je identitet u velikoj mjeri podložan utjecaju vanjskih percepcija pa tako društveni mediji stvaraju prostor za kreiranje „online identiteta“, koji može biti vrlo različit od onoga što ili tko zapravo jesmo.

Filozof Jean-Paul Sartre zagovarao je upravo ovu slobodu i odgovornost u stvaranju identiteta tvrdeći da „postojanje prethodi esenciji“ – tj. da sami moramo oblikovati tko smo po svojim izborima. Na toj su

liniji mišljenja filozofi egzistencijalizma poput Simone de Beauvoir i Friedricha Nietzschea. No takav pristup nosi sa sobom nebrojene rizike odvajanja identiteta od naravi ljudske osobe kao i doživljaj tereta i težine prepuštenosti samima sebi.

Kršćansko poimanje identiteta nezaobilazno nas vraća k dostojanstvu ljudske osobe i naravi čovjeka kao jedinog stvorenja „koje je Bog htio zbog njega samoga“. [6] Odgovori na pitanja „Tko je čovjek?“ i „Tko sam ja?“ – u kršćanskoj perspektivi utemeljeni su u činjenici da smo stvorenja Božja, stvoreni na njegovu sliku i priliku (usp. Post 1, 26-27).

Ta je vjerska istina poziv znanstvenicima za otvorenost uma perspektivama koje nadilaze pojedina znanstvena područja. U društvenom i kulturnom smislu, njome smo potaknuti da svakom čovjeku – neovisno o njegovoj vjeri, kulturi ili društvenom statusu – pristupamo kao stvorenju s neotuđivim dostojanstvom i vrijednošću.

3. Smisao: Zašto postojimo?

Kada čovjek ne bi promišljao samoga sebe, smisao i svrhu svoga postojanja odrekao bi se svoje biti. Potraga za smislom prisutna je tijekom cijele ljudske povijesti i u svakoj kulturi.

U povijesti filozofije, mnogi su mislioci tražili odgovore na ovo pitanje. Aristotel je, primjerice, govorio o čovjekovoj težnji za *eudaimonijom* (εὐδαιμονία), što je stanje prave sreće i ispunjenja, koje se postiže življenjem u skladu s vrlinom. S druge strane, egzistencijalisti poput Jean-Paula Sartrea i Alberta Camusa tvrdili su da je život u svojoj biti apsurdan i da nema inherentnog smisla osim onog koji sami stvorimo. Camus je čak opisao ljudsku situaciju kao „mit o Sizifu“, gdje čovjek stalno gura kamen uz brdo, samo da bi ga opet vidio kako se kotrlja natrag – besmislen napor bez konačne svrhe.

Kršćanski odgovor nadilazi ovaj svijet apsurdna i besmisla. U Katekizmu Katoličke Crkve sažeto stoji: „Čovjek je stvoren da služi Bogu, da ga ljubi i da mu sve stvorenje prikazuje.“ [7] Učenjem da je čovjek stvorenje, da ostvaruje svoju svrhu služenjem u ljubavi i da je odgovoran za ovaj svijet, kršćanstvo je dalo i nastavlja davati odgovor koji je u stanju uvijek naprijed pokretati kotače povijesti. Na ovim temeljima ne samo da počiva odgovor na pitanje smisla pojedinaca nego i prirodna teleologija katoličke društvene misli. Ukratko, „usredotočenošću na drugoga“ Crkva najbolje tumači svoje poslanje, a vjernici svrhu svoga postojanja.

Ovo naučavanje o svrsi čovjekova života na zemlji nadopunjuje se i starijom katekizamskom tvrdnjom da je čovjek stvoren da bi Boga upoznao, ljubio, služio mu i tako k njemu došao.

Ono je radikalno različito od suvremenih pogleda na smisao života, koji često naglašavaju osobno ispunjenje, samoostvarenje i materijalni uspjeh kao krajnje ciljeve. Bez Boga, smisao našeg života postaje odveć subjektivan i nestabilan.

Svijet nije slučajna pojava, a ljudski život nije besmislen. Uvjerenje da je Bog sve stvorio i da je samo njegovom voljom sve stvoreno (usp. Otk 4, 11) sadrži srž kršćanskog razumijevanja smisla: postojimo jer nas je Bog htio iz ljubavi. Naš je život dio većega Božjeg plana koji pojedince otvara zajednici, svijetu. Svaki put kada je čovjek pokušao izvrnuti red stvaranja, ne priznati svoju narav stvorenja, došlo je i do krize smisla njegova postojanja. Isto je u pozadini velikih društvenih kriza koje i danas potresaju svijet.

Božji plan za čovjeka uključuje dvije temeljne zapovijedi ljubavi koje Isus sažima kao srž Božjeg zakona: „Ljubi Gospodina, Boga svojega, svim srcem svojim... Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga“ (Mt 22,7-39). Ove zapovijedi obuhvaćaju bit svrhe ljudskog života na zemlji: pozvani smo živjeti životom ljubavi – prema Bogu i prema drugima.

One su u podlozi društvenog nauka Crkve i katoličkoga socijalnog djelovanja koje se tijekom povijesti ne prestaje očitovati na razne načine. Usmjerenost na sebe i izoliranost nisu dio Božjeg plana za čovjeka. Ipak, autentično služenje zahtijeva žrtvu i samodisciplinu koje se zauzvrat moraju njegovati samoodricanjem i umjerenim korištenjem prirodnih dobara. Teško bi bilo reći nešto radikalnije od ovoga u današnjem svijetu. Ideja da sebi samima trebamo bilo što uskratiti i stavljanje drugih na prvo mjesto

nije prirodna tendencija. Stoga tu naviku treba svjesno razvijati, a to je teško u okruženju u kojem se na umjerenost gleda kao na prepreku.

Papa Benedikt XVI. u govoru koji je 2010. održao veleposlanicima 178 zemalja koje imaju diplomatske odnose sa Svetom Stolicom, povezo je rat, glad, degradaciju okoliša i svjetsku financijsku krizu kao očitovanja sebičnosti. Samo u otajstvu utjelovljene Riječi, Isusa koji „nije došao da bude služen, nego da služi“ (Mt 20, 28), postaje stvarno jasnim otajstvo čovjeka, a sva odricanja imaju dublji smisao kada ih stavimo u kontekst Božjeg plana koji čovjeka vraća njemu samome.

4. Moral: Kako bismo trebali živjeti?

Nema dvojbe da živimo u svijetu koji ne priznaje jednoznačan odgovor na ovo pitanje etike. Na djelu je moralni relativizam, a ako nema objektivnog mjerila za dobro i zlo, otvara se prostor za opravdanje bilo kakva ponašanja, ovisno o situaciji. Što prijeći snažnije pojedince ili skupine da nameću svoje interese slabijima? Ako nema univerzalnih moralnih normi, onda je moralnost u konačnici podložna moći, a ne pravdi.

Svi naslućujemo odgovor na pitanje zašto su etičke rasprave sve brojnije, a nered na moralnom području sve veći. Riječ je o tome da smo izgubili središte, onu uporišnu točku koja pruža sigurnost našem djelovanju. C. S. Lewis koristi sliku flote jedrenjaka kako bi pokazao da je zadaća etike baviti se s tri velika pitanja, a ne samo s jednim, onim kako moralno živjeti.

1. *Na prvo pitanje upućuje interakcija brodova u floti.* Brodovi moraju znati kako izbjeći sudare. Ovo je područje društvenog morala gdje učimo kako živjeti u skladu s drugima te kako poštovati pravila i norme koje omogućuju suživot u društvu. Ovo je moralno gledište koje se uči i razvija obrazovanjem i iskustvom.

2. *Na drugo pitanje upućuje potreba očuvanja integriteta broda.* Svaki brod mora znati kako sačuvati svoj oblik, kako izbjeći potonuće. Ovo je pitanje osobnih vrlina i mana, unutarnjih vrijednosti i karakteristika koje određuju naš moralni kompas. Za razliku od društvenog morala, ovo moralno gledište razvija se obiteljskim i vjerskim odgojem te osobnim razvojem. Moramo biti svjesni da se *nikoga ne može zakonski prisiliti biti dobar, a bez dobrih i poštenih ljudi nema ni dobra društva.* Stoga su moralna načela pojedinaca ključna, ne samo njihovi međuljudski odnosi.

3. *Konačno, na treće pitanje upućuje nužnost poznavanja svrhe putovanja.* Brodovi moraju znati kamo plove i zašto su uopće na moru. Ovo je pitanje krajnje svrhe ljudskog života, vjersko pitanje koje se tiče smisla i značenja čovjekova života. Nažalost, u današnjem svijetu, ovo pitanje se ne postavlja često, a još rjeđe se daje odgovor na njega.^[8]

Odgovor na pitanje kako bismo trebali živjeti određen je razumijevanjem same ljudske naravi, a upravo je to jedan od najdubljih izazova s kojima se suočavamo.

Jedna od najutjecajnijih, ali ujedno i najpogubnijih filozofija u ovome smislu bila je ona koju su promovirali francuski filozofi prosvjetiteljstva na čelu s Jean-Jacques Rousseauom zagovarajući ideju da je čovjek po svojoj prirodi dobar, ali da ga društvo i njegove institucije kvare. Ova romantična vizija čovjeka, iako naizgled optimistična, pokazala se duboko pogrešnom i vodila je do katastrofalnih posljedica u povijesti.

Francuska revolucija, u velikoj mjeri inspirirana ovim idejama, nastojala je stvoriti novo, savršeno društvo uvođenjem radikalnih promjena koje su uključivale odbacivanje tradicionalnih društvenih struktura i moralnih normi. Utemeljiti društvo na pretpostavci da je čovjek po prirodi savršen ili sklon savršenstvu zanemaruje stvarnost ljudske grješnosti. Ideje koje promiču moralni relativizam, odbacivanje tradicionalnih moralnih normi i težnju za “oslobođenjem” čovjeka od društvenih ograničenja i dalje oblikuju suvremenu misao.

Crkva priznaje da je čovjek stvoren na sliku Božju, obdaren slobodnom voljom i sposobnošću za veliko dobro, ali isto tako naučava da je, kao posljedica istočnog grijeha, čovjekova narav ranjena i sklona

grijehu. Zbog toga društvo ne može biti izgrađeno na iluziji o ljudskoj savršenosti, nego mora uzeti u obzir stvarnost grijeha i ljudske slabosti. Upravo iz toga razloga tehnološki napredak nije popraćen i moralnim rastom pojedinaca.

Katolički realizam o ljudskoj naravi omogućuje nam da izgradimo društvo koje je uravnoteženo, pravedno i utemeljeno na moralnim načelima koja priznaju ograničenja ljudske sposobnosti za dobro. Crkva nas uči da su institucije poput zakona, morala, i autoriteta potrebne kako bi se obuzdala ljudska sklonost prema grijehu i kako bi se stvorili uvjeti za zajednički život u skladu s moralnim vrijednostima. No, ona također priznaje da ove institucije same po sebi nisu dovoljne. „Ispravnost ljudskih postupaka, duhovno blagostanje svijeta nikada neće moći zajamčiti same strukture. (...) Budući da čovjek ostaje uvijek slobodan i budući da je njegova sloboda krhka, na ovome se svijetu neće nikada moći uspostaviti trajno kraljevstvo dobra. Svaki onaj koji obećava bolji svijet koji će trajati zauvijek, daje lažno obećanje; on time niječe ljudsku slobodu.“^[9]

Ovdje vrijedi istaknuti riječi Deklaracije o dostojanstvu ljudske osobe koje ističu vezu između čovjekova moralnog djelovanja i rasta njegova moralnog dostojanstva: „Svaka je osoba pozvana na egzistencijalnoj i moralnoj razini pokazati ontološki značaj svoga dostojanstva u onoj mjeri u kojoj se vlastitom slobodom usmjerava prema istinskom dobru; s jedne strane osoba, kao ona koja je stvorena na sliku Božju, nikada ne gubi svoje dostojanstvo i nikada ne prestaje biti *pozvana* slobodno prihvaćati dobro kao odgovor na ljubav Božju; s druge strane, u mjeri u kojoj osoba *odgovara* na dobro, njezino se dostojanstvo može slobodno, dinamično i progresivno očitovati, rasti i sazrijevati.“^[10]

Kantov moralni imperativ odražava sličnu ideju objektivne moralnosti – zakon koji nadilazi pojedinca i osobne interese. No kršćanski moral ide korak dalje tvrdeći da taj zakon nije samo apstraktna racionalna istina, nego i izraz Božje osobne ljubavi i pravde.

Stoga, u odgovoru na pitanje: „Kako bismo trebali živjeti?“ važno je podsjetiti se da moralni zakoni ne proizlaze iz društvenih konsenzusa, nego iz same naravi čovjeka i stvarnosti svijeta. Katolička Crkva svojim naukom o prirodnom zakonu prepoznaje da su ovi moralni zakoni temelj svake zdrave i stabilne zajednice.

5. Konačni cilj: Kamo idemo?

Pitanje o konačnoj sudbini čovjeka preplavi svojom neumoljivošću u trenucima kad se suočava s neizbježnom smrću, bilo vlastitom, bilo onih koje voli. No, rijetko mislimo na to da odgovor na ovo pitanje oblikuje naš život. Je li smrt svršetak? Gdje završava naše putovanje? – danas nije popularno razmišljati o tome. „Dok postojimo nema smrti, a kad nastupi smrt, tada više nema nas.“ – poznata je Epikurova izjava koja mnogima danas olakšava egzistencijalnu težinu ovog pitanja. Sveti je Augustin, s druge strane, shvaćao da je u srcu svakog čovjeka čežnja za životom kojemu smrt ne može nauditi i da sve ono što možemo kušati i postići u svojoj zemaljskoj zbilji, još uvijek nije ono čemu težimo. Shvatio je da se, unatoč ograničenosti ljudske spoznaje i usprkos granici koju smrt postavlja našem razumijevanju stvarnosti, ne možemo odreći čežnje za vječnošću koju nosimo u svome srcu.^[11] Ne čini li nam se da se moderni čovjek ponaša kao da mu je zabranjeno razmišljati o vječnosti i djelovanje usmjeravati svrsi koja ga nadilazi?

Odgovor na pitanje zašto je tako Benedikt XVI. prepoznaje u promjeni pristupu znanosti na prijelazu renesanse u moderno doba. Tehnološki napredak je, drži on, doveo do promjene paradigme koja je prevladavala od Aristotela do modernoga doba. Prema Aristotelu, tri su razloga zbog kojih se čovjek bavi znanošću: na prvome mjestu jest istina, potom slijedi moralno djelovanje i tek na posljednjem mjestu jest sposobnost da se naprave stvari, dakle tehnologija. Francis Bacon i novovjekovna a potom i moderna filozofska misao ovaj redoslijed izvrću.

Baconov princip eksperimenta kao najvišeg principa svakoga znanstvenog istraživanja čovjekov je pogled usmjerio prema zemlji, a nada u vječni život poprimila je obličje vjere u napredak. Prvi razlog zbog kojega se sada na suvremenim sveučilištima bavimo znanošću jest tehnologija i želja da ovladamo prirodom.

Ono što kršćanstvo u ovakvim okolnostima može ponuditi kao odgovor na pitanje čovjekove konačne sudbine, pripada području bogooblične kreposti nade koja nije samo subjektivno uvjerenje o postojanju nečega što je ljudskom oku nevidljivo, nego je riječ o tome da nam vjera već sada, u ovome životu daje kao prisutnu, stvarnost koju iščekujemo.^[12]

Upravo nada kao iščekivanje sigurne budućnosti iz perspektive sadašnjosti u kojoj nam je ta budućnost već dana, nada je koja svijetu danas treba. Vječni život iz perspektive kršćanstva „nije beskrajno nizanje dana u kalendaru, već nešto što ispunja čovjekovo srce nepomućenom radošću, gdje obuhvaćamo cjelinu i cjelina nas obuhvaća.“^[13] Predokus takve radosti možemo kušati već na zemlji. Ozbiljno je pitanje zašto se kultura koja je stasala na kršćanskim temeljima odriče takve nade u vječni život?

Vrijedi uvijek iznova promišljati o riječima pape Benedikta XVI. koji kaže: „Ako napredak da bi bio napredak traži da čovječanstvo bude sve više duhovno, tada je prijeko potrebno razumu (...) ponovno vratiti njegovu cjelovitost, a da bi se to dogodilo, potrebno je da se razum otvori spasenjskim moćima vjere, razlikovanju dobra i zla. Samo tako razum postaje doista ljudski i kadar je usmjeriti volju na pravi put, a to može samo ako svoj pogled izdigne iznad sebe.“^[14]

Ovo se tiče sviju nas, bez obzira na vjerska uvjerenja i opredjeljenja. Ono čemu se danas nitko više ne može nadati jest rast materijalnog i tehnološkog napretka koji bi bio praćen progresivnim rastom napretka na moralnom i etičkom području. Razlog tomu je ljudska sloboda. S obzirom na tehnološka dostignuća, svaka nova generacija može nastaviti graditi gdje je prethodna stala. Kad je u pitanju etička, moralna dimenzija, „kada je o temeljnim odlukama riječ, svaki čovjek i svaki naraštaj nalaze se na novom početku.“^[15]

Naša najvažnija zadaća u ovom trenutku povijesti, ako čovječanstvo želi imati budućnost i s nadom gledati prema konačnom odredištu, mora biti povratak spoznaji morala. To je moguće samo ako uključimo Boga u jednadžbu našeg postojanja i naše vječne sreće.

Zaključak – vraćanje na temeljne postavke

Poštovani članovi akademske zajednice!

Obilježavanje 150. obljetnice ustanove koja je iz suglasja razuma i vjere izrasla kao, statutarno rečeno „stožerno izvorište i stjecište duhovne, intelektualne i znanstvene snage hrvatskoga naroda“, stavlja nas pred određene zadaće.

Papa Benedikt XVI. u svom govoru na Sveučilištu u Regensburgu 2006. godine, ističe sliku sveučilišta kao mjesta u kojem „različite znanstvene discipline međusobno surađuju u traženju istine“ duboko promišljajući o povezanosti vjere i razuma te o ulozi sveučilišta u toj potrazi za istinom. Njegove riječi odzvanjaju i danas, možda više nego ikad, u vremenu kada se često suočavamo s napetostima između znanosti i religije, razuma i vjere, između tehnološkog napretka i nedostatka znanja o vrlinama.

U zaključku ovog izlaganja želio bih ponoviti nekoliko ključnih misli koje je papa Benedikt XVI. izrekao akademskoj zajednici u Regensburgu jer njihova aktualnost danas nije ništa manja. Ako smo pitanjima o porijeklu, naravi, smislu i cilju ljudskoga života pristupili ne samo kao filozofskim nego duboko životnim pitanjima, zaključci koji slijede spontano se nameću kao potrebe sadašnjeg trenutka.^[16] To su:

1. Potreba povratka cjelovitoj viziji znanja

Sveučilišta se ne smiju ograničiti isključivo na iskustvene znanosti i tehnički napredak. Uvažavajući važnost i doprinos prirodnih i tehničkih znanosti, istraživanje istine o čovjeku i svijetu ne može izostaviti ni filozofsku ni teološku refleksiju. Samo putem dijaloga između prirodnih znanosti, filozofije, etike i teologije moguće je doći do dubljeg razumijevanja ljudske egzistencije. Ovo Sveučilište je u vjernosti svojoj intelektualnoj tradiciji pozvano oživjeti taj dijalog.

2. Potreba obnove dijaloga vjere i razuma

Ako je točno da je povijest pokazala sve loše posljedice kako zanemarivanja tako i prenaglašavanja jedne od ovih dimenzija ljudske osobe u odnosu na drugu, pred nama je zadatak da ih obnovljenim povjerenjem

pomirimo. Ograničenost ljudskog razuma u potrazi za odgovorima na pitanja o naravi, smislu, svrsi i konačnoj čovjekovoj sudbini te o izvoru njegova moralnog djelovanja, dovoljno nam kazuje da vjera nije samo subjektivna datost nego objektivna potreba ljudske naravi. Samo razum prosvjetljen vjerom omogućuje cjelovitiji pristup stvarnosti što je ključno za suočavanje s kompleksnim izazovima današnjice

Ako želimo izgraditi društvo utemeljeno na pravdi, etici i istinskom razumijevanju, nužno je ponovno ujediniti vjerničko promišljanje s racionalnim istraživanjem. Zato u našoj domovini i na ovom Sveučilištu imamo i vjerničkog i akademskog potencijala.

3. Potreba izgradnje kulture dijaloga

Ovo je Sveučilište pozvano biti primjer kulture dijaloga. Međutim, ovaj dijalog ne smije biti površan, gdje se razlike jednostavno prešućuju ili zanemaruju. Naprotiv, pravi dijalog zahtijeva duboko razumijevanje vlastitih korijena i uvjerenja, kao i otvorenost prema drugima. Nažalost, svjedoci smo da se olako zanemaruje kohezijski potencijal kršćanstva u njegovu nauku o naravi i dostojanstvu ljudske osobe, a potom i o crkvenom socijalnom nauku.

Zbog toga uvijek stoji potreba za dubljim poznavanjem temeljnih učenja katoličke vjere i potreba za njihovom primjenom u javnom životu. Sve sastavnice ovoga Sveučilišta, svaka sa svojom specifičnom disciplinom, mogu samo biti obogaćena teološkom, socijalnom i kulturnom baštinom Katoličke Crkve kao i baštinom drugih vjerskih učenja. Ovo Sveučilište mora nastaviti njegovati svoje kršćanske korijene, ne da bi isključilo druge, već da bi ponudilo čvrste temelje za dijalog.

4. Potreba obnove znanja o vrlinama

Ne smijemo izgubiti iz vida da je čovjekova sloboda dar, ali i odgovornost. Da bi se znanstveni i teološki napredak doista mogao zvati napretkom, mora ga pratiti i pojačana svijest o odgovornosti i o potrebi za vrlinama. Međutim, vrline nam nisu usađene. Znanje o njima moramo stjecati i u njima se vježbati. Svaki predan znanstvenik na svome području znanosti zna koliko je odricanja i discipline potrebno kako bi se došlo do novih znanstvenih rezultata. Sam znanstveni rad zahtijeva određene vrline ako želi ostati u službi čovječanstva, a ne sebičnih interesa. Ovo Sveučilište ne smije zanemariti temeljnu potrebu za oblikovanjem znanstvenika i istraživača koji će biti ne samo stručnjaci u svojim područjima, nego i moralno odgovorne osobe. Pozvano je u središte svojih akademskih programa vratiti univerzalne principe kršćanske etike utemeljene na vjeri u Božji Logos.

5. Potreba obnove europskog identiteta

Kriza europskog identiteta više nije samo teza nego činjenica. Istiskivanje vjere iz odgoja, kulture i društvenog života te sveprisutni relativizam potkopavaju njezine duhovne i kulturne temelje. Obnova europskog identiteta zahtijeva povratak kršćanskim korijenima, ne u smislu isključivosti, već kao temelja na kojem se može izgraditi inkluzivno društvo.

Kršćanstvo je tijekom stoljeća oblikovalo europsku misao, kulturu i vrijednosti. Bez uvažavanja te činjenice Europa ne može shvatiti samu sebe. Generacijama izvrsnih znanstvenika, ovo je Sveučilište pridonijelo tom procesu. Pred nama je zadaća obnove i nadgradnje jedinstvenog europskog identiteta koji sada može biti obogaćen doprinosima drugih naroda i kultura.

Neka nas sve u odgovoru na ove potrebe i zahtjeve vremena vodi Božji Logos, izvor sve istine, koji nas poziva da budemo svjedoci i graditelji istinskog dijaloga, mira i razumijevanja među ljudima. Hvala vam na pozornosti.

[1] Benedikt XVI., Enciklika o kršćanskoj nadi *Spe Salvi*, 30. studenoga 2007., br. 5.

[2] Christopher. Dawson, *Razumijevanje Europe*, Split, 2002., str. 230-231.

[3] Ivan Pavao II., *Prijeći prag nade*, Split, 2009., str. 84.

[4] Dikasterij za nauk vjere, Deklaracija o ljudskom dostojanstvu *Dignitas infinita*, 8. travnja 2024., br. 14.

[5] Joseph Ratzinger, *Dogma i navještaj*, Zagreb, 2011., str. 216.

- [6] Drugi vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, br. 24.
- [7] Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 358.
- [8] Usp. C.S. Lewis, *Kršćanstvo nije iluzija*, Split, 2016., str. 78-82.
- [9] *Spe salvi*, br. 24.
- [10] *Dignitas infinita*, br. 22.
- [11] Usp. Ep. 130 *Ad Probam* 14,25 – 15,28.
- [12] Usp. *Spe salvi*, br. 7
- [13] *Spe salvi*, br. 12.
- [14] *Spe salvi*, br. 22.
- [15] *Spe salvi*, br. 24.
- [16] Usp. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060912_university-regensburg.html